

لشکرکشی بهمنی ۱۳۱۶ شمسی

سرکوب و اسکان دو رکن عمده خط مشی دولت رضا شاه در قبال عشایر ایران بود؛ به طور کلی نیمه نخست دوران حکومت رضا شاه بیشتر به سرکوب گذشت که متضمن لشکرکشی های گسترده به قصبی نقاط کشور بود. نیمه دوم این دوره نیز صرف بهره برداری از حاصل نیمه اول، یعنی صرف متلاشی ساختن ساختار سیاسی و اقتصادی ایلات و یکجانشین ساختن آنها شد. طایفه بهمنی که از نقطه نظر تقسیمات ایللی بخشی از ایلات و عشایر کهگیلویه و بویراحمد به شمار می آید بنا به عللی چون موقعیت جغرافیایی تا حدودی از تغییر و تحولات جاری و دگرگونی های حاصله در نظام عشایری منطقه و بویژه تاثیر ناشی از عملیات نظامی سال های ۱۳۰۷ تا ۱۳۰۸ فارس - مصلون مانند. لهذا هنگامی که در خلال سالهای ۱۳۱۵ - ۱۳۱۶ بهمنی ها هر دو وجه نظام جدید را یعنی استقرار نیروهای دولتی در منطقه و اعمال سیاست اسکان را با هم تجربه کردند، واکنشی که نشان دادند، تند و شدید بود. برخوردهایی که میان عشایر و نیروهای دولتی در ۱۳۱۶ در بهمنی روی داد، یکی از معدود لشکرکشی های مهم و گسترده دولت در نیمه دوم دوران رضا شاه است.

در مورد این واقعه نیز همانند بسیاری از دیگر وقایع مشابه آن پیام اطلاعات چندینی در دست نیست. از این رو مجموعه اسنادی که اینک ارائه می شود می تواند تا حدودی این کسبی را برطرف سازد. اسناد مورد نظر مجموعه ای است مشتمل بر چهارده گزارش تلگرافی که در فاصله خرداد تا اسفند ۱۳۱۶ از اهواز و رامهرمز به دفتر ریست و زرا ارسال شده است.^۱

طایفه بهمنی که در اصل یکی از طوایف ایل لیراوی محسوب می شد، در مرز کهگیلویه و بختیاری توطن دارد و جمعیت آن در زمان مورد بحث حدود ۳۰۰۰ خانوار ذکر شده است^۲ که به تیره های مختلف تقسیم شده بودند. اگرچه بهمنی ها در آن زمان از رهبری عشایری منسجم برخوردار نبودند ولی می توان گفت که خدا کرم خان که ز تیره علاء الدینی بود، تقریباً چهره شاخص آنها به شمار می رفت.

توسعه نفوذ و اقتدار نیروهای دولتی اگرچه از حمایت برخی از نیروهای ایللی منطقه برخوردار بود، ولی از تجیی که رفتارشان «... با عشایر

متحمن و خوب نبود یعنی آورده به بی ناموسی گشته تا این که بالاخره مرده را به هیجان و شورش... و دشتند، شورشهای پراکنده گسترش یافت. حکومت نظامی بهبهان خدا کرم خان را حضا کرد هنگامی که وی به شهر درآمد بازداشت شد. خدا کرم خان پس از هشت ماه از زندان گریخت و خود را به ارتفاعات بهمنی رساند. از این مرحله به بعد او و فرزندش رسماً سر از اذاعت نیروهای دولتی برنافته ره باغیگری در پیش گرفتند.

سرهنگ تقنی^۳ حاکم نظامی بهبهان نیرویی مرکب از واحدهای ارتش و ژاندارمری و واحدهای چریک محلی گرد آورده و به راهنمایی خدا رقیب محلی خدا کرم خان به تعقیب شورش ها اقدام می کند. مجموعه اسناد ذیل سیر وقایع را از این مرحله در برمی گیرد. بر اساس مفاد سند شماره ۱ نیروهای دولتی در اوایل خرداد ۱۳۱۶ قلعه علا را که مقر افراد خدا کرم خان بود بدون زد خورد تصرف کرده و به «... جمع آوری سحجه و سایر اصلاحات امور طوایف بهمنی...» مشغول می شوند. منظور از «سایر اصلاحات» همان اعمال جبرآمری است اسکان بود که حدود چهار ماه به طول انجامید و با چنان شدت عمل «... تجاوزات از طرف پیازه ای مأمورین نسبت به مرده...» توه شد که «... موجب گردید که بهمنی مجدد ضعیف کند و کار تجوز به جایی کشید که خدا رجه مطیع از کرده خویش ناده شد و محروم با خدا کرم مقدمه یک دستبرد شدید و قضی را فراهم ساخت...»^۴

در ۲۱ شهریور ۱۳۱۶ گزارش شد که «اشرار بهمنی بر قلعه علا که محل استقرار نیروهای دولتی بود هجوم آورده و در برخوردی که پیش آمد ستون مختاری کشته و تعدادی از دیگر نظامیان مجروح یا به اسارت درآمدند (سند ۳). روز بعد نیز گزارش شد که در ادامه درگیری سرهنگ تقنی و ستون یک نیکوزم مجروح شده. ردوی نظامی در محاصره قرار دارد. (سند ۴) در وق سرهنگ تقنی و تعدادی از نظامیان کشت و مابقی افراد متوری می شوند.

فردی آن روز نیروهایی تحت فرماندهی سرهنگ مصطفی مختاری و سرهنگ زره پوش عازم بهمنی شدند. در اسناد این مجموعه حرکت نیرویی از اهواز - از طریق رامهرمز - به سمت قلعه علا (اسناد ۵ و ۶) و نیرویی از طرف بهبهان

کاوه سیا

(سند ۷) گزارش شده است. در دهمه پیگیری ستون غرضی از هواز استقرار آن در هپرو که در حوالی قلعه علا قرار داشت گزارش شده است.

(سند ۸). یکی از مهمترین اسنادین بخش سند شماره ۱۰ است که سوی اشاره به گروه‌های مختلف بهمنی و روسی آنها، نحوه استقرارشان در حوض خوش قلعه علا نیز بیان کرده است.

چند نچه از دیگر اسناد مجسمه برمی آید. مراحل بعدی حساسات نظامی بدون دسترسی چندانی نجام می‌گیرد؛ نیروهای دولتی از هپرو به سمت میدان پیروی کرده و پس از یک روز و خوردن مختصر در قلعه میدان منتشر شدند. آنچه رجه نیز از درجه استفاده کرده و هپرو را کدش تسبی می‌شود (اسناد ۱۱ و ۱۲). وی حد کرده‌اند سرپرست دیگری در پیش دست، وی پس از چشیده شده زده و خورده که در حوالی آن پدر و پسر و همسرش را دست داد. تحت محاصره قرار گرفته در وسط بیمن همان سال همسره با برادرش یوسفی تسبی شد. (سند ۱۵) و چندی بعد هنگامی که همراه با تعدادی نظامی به هواز اعزام شد در پیش راه به عنوان آن که قصد فرار داشته است، هدف گلوله قرار گرفت و کشته شد.

سند موجود از این مجرا، مراحل بعدی کار را روشن نمی‌کند؛ مثلاً در این سند به موضع دستگیری و مجازات حدود ۶۴ نفر از «روس و محکومین» بهمنی و چگونگی مجازات مزبور اشاره‌ای ندارد. با در گزارش برخوردهایی که به کشته شدن سرهنگ ثقفی منجر شد (اسند ۳ و ۴) مسأله فاصله زمانی میان کشته شدن ستوان مختاری و در محاصره قرار گرفتن سرهنگ ثقفی و آنچه به عنوان بی‌توجهی و بی‌احتیاطی سرهنگ ثقفی مطرح شده است^{۱۱} روشن نمی‌شود. با این حال همین گزارش‌های معدود نیز در موقوف شدن روایات موجود از مجرای بهمنی مبنی است.

۱
وزارت پست و تلگراف و تلفن، تلگراف،

۱۶/۳/۹

گزارش ۹-۳-۱۶ رامهرمز: طبق اطلاع واصله خدا کرم بهمنی قلعه علا را تخبیه، با چینه نفر فراری شده. عده که به تعاقب آنها رفته بودند قلعه را تصرف و مشغول جمع‌آوری اسلحه و سایر اصلاحات امور ضوابط بهمنی هستند. صحت پور.

۲
وزارت پست و تلگراف و تلفن، تلگراف،

۱۳۱۶/۳/۱۱

گزارش ۱۰ خرداد اهواز: دیشب ساعت هشت تیسر سرتیپ زند رئیس هیئت بازرسی استان ایلات بختیاری و بهمنی وارد شدند. پرویز

۳

وزارت پست و تلگراف و تلفن، تلگراف،

کشف رمز

گزارش ۳۱۶/۶/۲۷ [۱] رامهرمز: اشرار بهمنی در قلعه علا به اردوی دولتی حمله نموده ستون مختار مقتول و چند نفر امنیه مجروح و چند نفر دستگیر نمودند. ۱۲ صحت پور. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر

۴

وزارت پست و تلگراف و تلفن،

کشف رمز رامهرمز، گزارش ۱۶/۶/۲۸ رامهرمز: طبق اطلاع از قرار معلوم سرهنگ ثقفی و ستوان یک نیکورزم تیر خورده و اردو در محاصره می‌باشد. صحت پور. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر

۵

وزارت پست و تلگراف و تلفن

کشف رمز اهواز. گزارش ۱۶/۶/۲۹ اهواز: رئیس امنیه امروز ساعت یازده به سمت رامهرمز و قلعه علا حرکت نمودند. پرویز [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر.

۶
وزارت پست و تلگراف و تلفن

کشف رمز اهواز. گزارش شب ۱۶/۶/۲۸ اهواز دنباله گزارش رامهرمز: ساعت ۱۱ عصر اردو برای سرکوبی شرار بهمنی ۱۳ با توپوبیل سمت رامهرمز عزیمت نمودند. پرویز. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر

۷

وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره

کابینه، شعبه مرموزات، کشف رمز اهواز

گزارش بهمن ۱۶/۱۷/۳ رئیس امنیه ۱۶ نفر برای گذاشتن پست در تنگ تکاب با خود برده از قرار اطلاع که به آنها رسیده عده‌ای به همان حدود حمله کرده است. داور پناه نسبت به قسمت اخیر اعتماد ندارد. پرویز رئیس خوزستان [در حاشیه آمده است] داور پناه رئیس بهبهان است.

۸

وزارت پست و تلگراف و تلفن،

اداره کابینه، شعبه مرموزات، کشف رمز اهواز

گزارش ۴ مهر، ۱۶، اهواز: رامهرمز گزارش می‌دهد دو فروند طیاره در هوای شهر پدیدار و پس از دو مرتبه گردش بالای شهر به طرف اهواز رهپار شدند. از دیروز تا کنون اطلاعی از اردو نرسیده. اشخاص مخصوص برای کسب خیر اعزاء شده است. استحضاراً اخبار اردو بوسیله طیارات لشکری رسد. پرویز

وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر
وزارت شعبه مرموزات، کشف رمز رامهرمز
گزارش رامهرمز، ۱۶/۷/۷: اردوی اعزامی
که به رامهرمز آمده بودند، امروز ساعت شش به
هیرو حرکت کردند. پرویز. [مهر] وزارت پست
و تلگراف و تلفن، اداره دفتر

۱۰

وزارت پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر،
شعبه مرموزات، کشف رمز اهواز
گزارش ۱۶/۷/۵ رامهرمز: اشرار بهمشلی
نزدیک اردو در مراکز ذیل تمرکز یافته اند: خدا
کرم و یوسف با خدا کرم رئیس طایفه میراحمدی
در قلعه علا. طایفه خواجه میری و محمد موسائی
به ریاست فرج الله و کریم پسر و سردر زاده خدا
کرم در چهار دره هزارمتری دالان او نیم فرسنگی
آب بید. علی باز و خدا بخش که خدای آن
طوایف. خواجه میری و محمدی به ریاست ولی
محمد پسران محمد کاظم که خدی ضایفه
محمدی در رود تلخ و کوه ابوالفار. رود تلخ تا
دالان نیم فرسنگ است. ضایفه شیخ قمعه منبی و
کوه ابوالفارل موسوم به قلعه نجف پنج فرسنگی
دالان به ریاست عسگر علاءالدین غنی داد پسر
محمد علی و علی داد پسر لطف الله با غنم و
احشام طوایف مزبور از آخر چهار دره تا رود تلخ
در وسط کوه سکونت دارند. طبق اطلاع کتون
با اردو تصادفی نشده است. پرویز. [مهر] وزارت
پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر.

۱۱

وزارت پست و تلگراف و تلفن، رونوشت
گزارش رمز ۱۶/۸/۸ اهواز: آس خورشید
گزارش می دهد صبح ۲۹ مهر ماه اردو از همپرو به
صیدان حرکت در راه با چند نفر بهمشلی که در
سنگر بوده اند زد و خیزد نموده بهمشلی فرار و
اردو به قلعه صیدان وارد شدند. از اهواز گزارشاً
معروض می گردد خدا رحم که از سر کردگان
اشرار بود تسلیم شده است. پرویز [در حاشیه آمده
است] رونوشت برابر اصل است. [مهر] وزارت
پست و تلگراف و تلفن، اداره دفتر

۱۲

وزارت پست و تلگراف و تلفن، رونوشت
گزارش ۲ آبان آل خورشید: خدا رحم به اردو
آمده و منتزعه شده سه روزه کلیه صایفه خود را

حاضر و تسلیم نماید.
هرمزی.

[در حاشیه آمده است] رونوشت برابر با اصل
است. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن،
اداره دفتر

۱۳

وزارت پست و تلگراف و تلفن، تلگراف،
رمز اهواز
گزارش ۱۶/۸/۱۸: به مناسبت پیشرفت اردو
اشرار متوحش جز خدا کرم و معدودی، کلیه تسلیم
شده اند. شماره ۱۲۵۰۰ پستل
[در حاشیه آمده است] رونوشت برابر با اصل
است. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن،
اداره دفتر

۱۴

وزارت پست و تلگراف و تلفن، رونوشت
گزارش آل خورشید مورخه ۱۶/۹/۲
خدا کرم محصره زن خود را کشته، پدر و
پسرش هم در جنگ کشته شده اند. امید است
خدا کرم هم امروز دستگیر شود. پست
[در حاشیه آمده است] رونوشت برابر با اصل
است. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن،
اداره دفتر

۱۵

وزارت پست و تلگراف و تلفن،
رونوشت کشف گزارش رامهرمز رسیده از
اهواز ۱۸/۱۱/۱۳۱۶: پستل رامهرمز گزارش
می دهد: خدا کرم و برادرش یوسفعلی خود را
تسلیم اردوی اعزامی نمودند. شماره ۱۷۱۶۶/۱.
پستل اهواز
[در حاشیه آمده است] رونوشت برابر با اصل
است. [مهر] وزارت پست و تلگراف و تلفن،
اداره دفتر

زیرنویس:

۱- تنها طلاعات اساسی - ولو مختصر - ما در
این باب اشارات دو منبع ذیل است: محمود
باور، کوه گیلویه و ایلات آن، گچساران

- فروردین ۱۳۲۴، شرکت سهامی چاپ،
ص ص ۱۶-۴۷۵ منوچهر ضرابی،
ضایف کینگلویه، فرهنگ ایران زمین، ج ۹،
چ ۲، تهران، ۱۳۵۲، ص ص ۹۸-۲۹۷.

۲- این مجموعه بعنوان بخشی از اسناد نخست
وزیری تحت شماره ۱۱۲۰۰۹ در سازمان
اسناد منی ایران نگهداری می شود.

۳- مسعود کیهان، جغرافیای مفصل ایران، ج ۲،
سیاسی، تهران، مطبوعه مجلس، ۱۳۱۱، ص
۸۱.

۴- مانند افراد و تیره های تابع خدا رحم که از
سران تیره احمدی بود.

۵- باور، پیشین، ص ۷۵

۶- سرهنگ عبدالحمین ثقفی (۱۳۱۶-
۱۲۶۵) از افسران ژاندارمری دولتی که پس
از تشکیل قشون متحدالشکل (۱۳۰۱) با
درجه ستون یکمی به خدمت ارتش درآمد. در
بسیاری از لشکرکشی های دولتی بر ضد عشایر
ایران (ترکمن صحرا ۱۳۰۵-۱۳۰۴، لرستان
۱۳۰۸-۱۳۰۶، فارس ۱۳۰۹-۱۳۰۸ و
کردستان ۱۳۱۲-۱۳۱۰) شرکت داشت و
در مهر ۱۳۱۵ به فرمانداری نظامی بهبهان
منتصب شد. به نقل از: تاریخ جاویه، ج ۲،
چاپخانه ارتش، بی نا، بی تا، ص ص ۲۶۶-
۲۶۵

۱- ضرابی، پیشین، ص ۲۹۷

۸- ضرابی، همانجا

۹- باور، پیشین، ص ص ۷۶-۷۵

۱۰- ضرابی، پیشین، ص ۲۹۷

۱۱- باور، پیشین، ص ۷۵

۱۲- این گزارش را دفتر ریاست وزرا در
۱۳۱۶/۶/۲۸ طی نامه شماره ۹۵۲۲ به دفتر
مخصوص شنشاهی و نامه شماره ۹۵۶۵ به
وزارت جنگ ارسال داشت.

۱۳- در اصل: بهسه

۱۴- احتمالاً منظور روستای دلی است.

۱۵- احتمالاً ضبط صحیح این نام ابوالفارس
است. ر. ک. ضرابی، پیشین، ص ۲۹۱.
اصولاً از بسیاری از اسامی جغرافیایی این
سامان، ضبط های گونه گونی در دست است
مانند قمعه علا که قلعه اعلا نیز آمده است یا
قمعه منسی که ممسی هم نوشته شده است.
نهذا در سامی مندرج در اسناد تغییر داده
نشده.

وزارت پست و مخابرات و زمین

کتابخانه

۱۳۱

نمبر کتاب	نمبر قفس	نمبر کلمات	نسخه اصل	توضیحات	تاریخ وصول		اسم گیرنده
					روز	ماه	
	نمبر تکمیلی				۹	۲	

کتابخانه وزارت پست و مخابرات و زمین
 شماره ثبت کتابخانه ۹۳۰۰
 تاریخ ثبت کتابخانه ۱۳۰۶
 شماره ثبت کتابخانه ۹۳۰۰
 تاریخ ثبت کتابخانه ۱۳۰۶

کتابخانه وزارت پست و مخابرات و زمین

تاریخ ثبت کتابخانه ۱۳۰۶

۹۳۰۰

نوع رو نوشت
 موضوع رو نوشت
 پیوست
 پاکتویس کنندہ

ریاست وزراء

شماره عمومی ۹۵۷
 شماره خصوصی
 جزوہ
 پروتہ

تاریخ نوشتن تاریخ پاکتویس ماه تاریخ ثبت ماه ۱۳۱۹

ریاست دہم مفروضہ کا ہے
 لکھنؤ
 ۲۷/۶/۱۹۶۱ء
 بہار صحتی عملہ نمونہ سران مشیاری مقرران و جنہ لکھنؤ
 دربار محکمہ صحت و تعلیم دار
 مجموعہ و جنہ نوڈلنگ نمونہ
 احمد رضا خان

دراخت حکر

پروفیسر گاہ علوم انسانی و مطالعات
 لکھنؤ
 ۲۱/۶/۱۹۶۱ء
 بہار صحتی عملہ نمونہ سران مشیاری مقرران و جنہ لکھنؤ
 مجموعہ و جنہ نوڈلنگ نمونہ
 احمد رضا خان

وزارت پست و تلگراف و تلفن

کشف بر

سواد شماره مورخه وزارت که اصل آن بشماره ثبت شد
اداره

شماره ۳۷، ۳۶، ۳۵، ۳۴، ۳۳، ۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲، ۲۱، ۲۰، ۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱

۱- در خصوص اعلامی در باره حمله عمده سواران

مخبرین در خصوص حمله سواران و غیره در دسترس می باشد

پوشه کارهای انسانی و مطالعات فرهنگی

تاریخ ثبت
۱۳۰۴
۲۵۰۰

کشف بر

وزارت پست و تلگراف و تلفن

اداره کابینه

کتاب رمز امروز

شعبه مرموزات

گذارش عم هر	۱۹ امروز	راهنما گذارش هر	در فروتنی	در هر از شهر	هر روز
در مرتبه گذارش	با در شهر طرف	امروز است	شهرند	از روز تا کنان	اطمینان از هر روز
اشخاص مخصوص	بدر کسبه خبر	اعزام هر	استحضار	آخر	در هر یک طریقه
میرسر -	کردار				

شعبه کاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پستال جامع علوم انسانی

۱۳۱۱

وزارت بهداشت و تدقیقات و تلفظ

شماره ثبت سند / شماره پرونده / شماره وزارت / شماره اداره / که اصل آن شماره / ثبت شد

فدا کرم رشنگز مصره زن خود را شسته در میسرش با هم در میزدند
پس فدا کرم هم از درد گریز کرد -

روزگار با ما میسر است

پرویشگاه و مراکز علمی و مطالعات فرهنگی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری